

la seva història. Sense que Rosen ho tematitzi en un discurs unitari lògicament construït, el que ens fa veure en allò que mostra és que la filosofia és i ha estat una i la mateixa cosa. Això es mostra, és clar, fent una relectura atenta i lúcida dels textos dels moderns i dels antics; i així, decidir si l'autor hi veu clar o no hi veu clar només pot fer-se bo i entrar seriosament en el diàleg que ell mateix propicia. Assenyalaré només el camí de la investigació desplegada per Rosen.

La nostra època es caracteritza per la dispersió i la inquietud de la seva consciència. Això fa que no tinguem una visió unitària com a marc d'una orientació assenyada. Però, on té el seu origen aquesta dispersió? Per Rosen, el problema roman en una certa ambigüitat inherent a la forma d'interrogar de la modernitat mateixa i que, de fet, és essencial a la problemàtica respecte la qual la filosofia neix com a resposta. Segons això, la *postmodernitat* vindria a ser la decadència de la modernitat i de la filosofia. Per tal de refigurar una modernitat no-autocontradictòria, convé primer fer la diagnosi de la seva desfiguració; i això passa per la tasca de repensar la possibilitat d'un reinici de la filosofia.

El camí de Rosen el podem definir, bo i atenent les consideracions precedents, de la manera següent: amb la mirada fixa en l'ambigüitat essencial inherent a la problemàtica mateixa que la filosofia intenta resoldre, Rosen fa un recorregut al llarg de les diferents filosofies que ens han estat llegades per la tradició i que, per tant, ens serveixen de termes de l'auto-reconeixement. En la realització d'aquest recorregut, l'autor evita l'adhesió fàcil a qualsevol de les opcions que viuen avui dia en l'àmbit de les diferents querelles contemporànies; però, al mateix temps, i potser precisament per aquesta mateixa raó, evita també la desqualificació fàcil de qualsevol d'aquestes opcions. Podríem dir que el que fa l'autor és *situar cada cosa al seu lloc*, establir els límits precisos i les claus de la intel·ligibilitat dels diferents discursos que en l'actualitat circulen amb pretensions de saviesa. Ja dèiem en co-

mençar el comentari que ens trobàvem davant d'un intent seriós de diagnosi. Aquest intent dona resposta a la dispersió i a la inquietud de la consciència actual, bo i delimitant de forma lúcida i acurada la multiplicitat de discursos matematitzants (diguem-ne, «analítics») i poetitzants (diguem-ne, «pseudonietzscheans») com a conseqüències d'una mateixa problemàtica. En situar «cada cosa al seu lloc» —en un camí que il·lumina els problemes derivats de la preeminència del conceptual en Hegel, els problemes derivats del fracàs de l'estratègia comunicativa nietzscheana, i els problemes derivats de la «ingenuïtat» de la situació tant dels «analítics» com dels «sofistes contemporanis», etc.—, el que aconsegueix Rosen és assolir un punt de mira privilegiat mercès a un progrés dialògic, un punt de mira des d'on s'albira el tot de la discursivitat que apareixia al principi en la dispersió. Si aquesta visió sinòptica assenyada dialècticament constitueix una visió clara o si, en comptes d'això, es tracta merament d'un miratge, això és quelcom que només pot decidir cada un dels lectors que assagi una lectura seriosa i esforçada d'aquesta obra —declarar aquí un veredicté equivaldria a caure en la frivolidat denunciada per l'autor—. En tot cas, el gran mèrit de *The Ancients and the Moderns* és, sens dubte, que orienta adequadament la mirada del lector esforçat perquè, fins en el supòsit que hom no accepti la imatge oferta, el procés dialògic endegat situa aquest lector davant del repte de «situar la lectura de Rosen al seu lloc», davant del repte de redefinir la figura ajustada de la lectura oferta, la qual cosa ja fóra avançar vers l'assoliment de la visió sinòptica cercada. I això ja és, penso, una virtut lloable —i un bé certament ben escàs.

Xavier Ibáñez i Puig

Emmanuel LÉVINAS, *Ètica i Infinit (Diàleg amb Ph. Nemo)*, traducció de Josep Mària, Barcelona, Barcelonense d'Edicions, Col. Eixos, núm. 3, 1988, 121 pàgs.

La figura d'Emmanuel Lévinas ha vist recentment augmentada la seva presèn-

cia a Catalunya amb la traducció de la seva obra *Ètica i infinit*. Com ens deixa entendre el subtítol, aquesta obra correspon a les converses que l'autor mantingué amb Philippe Nemo el febrer i març de 1981, enregistrades i difoses per France-Culture. Són deu converses que segueixen el desenvolupament del pensament de Lévinas tot recorrent les seves obres *De l'existence à l'existant* (1947), *Le Temps et l'Autre* (1948), *Totalité et Infini* (1961), *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence* (1974).

E. Lévinas nasqué el 1906 a Kaunas, Lituània. Estudià a Estrasburg de 1923 a 1930. En una estada a Friburg, el curs 1928-29, assisteix a classes de Husserl i de Heidegger. Obté la nacionalitat francesa l'any 1930. Durant l'ocupació nazi és empresonat, fet que estarà present sempre en el seu record. Després de la guerra seguirà la seva tasca intel·lectual que s'explicita en moltes publicacions, cursos i conferències.

Ètica i infinit: claus per a un itinerari

Els primers capítols de l'obra tenen com a fil conductor les fonts del pensament de Lévinas. La primera conversa les explicita: la Bíblia, els clàssics russos, els grans escriptors de l'occident europeu. En els seus anys de formació a Estrasburg s'inicia en l'estudi dels grans pensadors com Plató, Aristòtil, Descartes, Kant. Atzarosament contacta amb Husserl, de qui descobreix el sentit concret de la *possibilitat mateixa del «treballar en filosofia»*. El contacte amb Heidegger i l'ontologia de l'Ésser marquen una fita important, ja que iniciarà, per via de la discussió, el recorregut filosòfic de Lévinas.

Una filosofia que pren la seva primera forma original en un estudi del «hi-ha». *De l'existence a l'existant* tracta d'aquest *hi-ha*, del fenomen de l'ésser impersonal, *allò* que hi ha, a partir dels records d'infantesa. Aquesta temàtica el portà a tractar de la solitud de l'ésser en *Le Temps et l'Autre*. Aquesta solitud podria, però, trencar-se tot propiciant una sortida: una via aparent i

il·lusòria són les fruïcions amb què hom enganya la solitud; una via que sembla que ens porta fora —el coneixement— no és més que assimilació. Una manera de sortir d'aquest ésser és la socialitat i l'actitud desinteressada.

La conversa cinquena ens ha menat a nous terrenys: és on tracta de la relació amb l'altre pròpia de l'*eros* i de la filialitat. La relació amorosa, diu, difereix de la possessió i el poder, i tampoc no és una lluita ni una fusió, ni un coneixement. És d'una altra mena. Encara més misteriosa és la filialitat: una relació amb l'altre on, malgrat tot, l'altre és d'alguna manera el jo del pare —«una relació més enllà del possible»—.

És des d'una crítica a la Totalitat que Lévinas arribava a la reflexió política (conversa VI: «Secret i llibertat»). Té el valor de seguir una línia de pensament que es relaciona amb les protestes denunciant les filosofies totalitzadores. Així intenta fundar la «socialitat» en el secret metafísic de l'existència. Diu: «*la política sempre s'ha de poder controlar i criticar a partir de l'ètica*» (pàg. 83). Mentre que el liberalisme és incapaç de crear una societat autènticament lliure, la regulació ètica de la política «faria justícia al secret que és per a cadascú la seva vida, secret que no tendeix a una clausura que isolaria qualsevol domini rigorosament privat d'una interioritat tançada, sinó secret que tendeix a la responsabilitat envers l'altre, que, en el seu adveniment ètic és incedible, de la qual responsabilitat hom no s'esquitlla i que, així, és principi d'individuació absoluta» (pàg. 83).

Una temàtica també central en la filosofia de Lévinas és el *rostre* (c. VII). El rostre de l'altre, la seva significació, és el que fa sortir de l'ésser quant a correlatiu d'un saber. Una mena de ruptura de la totalitat, de la visió objectivitzadora: trencament que també pot provocar el *discurs*. «El rostre parla. Parla, ja que és ell qui fa possible i comença tot discurs (...) és el discurs, i més exactament, la resposta o la responsabilitat, la que constitueix aquesta relació autèntica» (pàg. 88).

Autrement qu'être ou au-delà de l'essence parla de la responsabilitat moral,

aspecte que comenta en el capítol VIII. La relació intersubjectiva és asimètrica, i és per això que sóc responsable de l'altre sense esperar la recíproca «encara que m'hagi de costar la vida» (pàg. 98). «Sóc responsable amb una responsabilitat total, que respon de tots els actes i de tot en els altres, fins i tot de llur responsabilitat» (pàg. 99). La relació ètica, doncs, ens fa sortir de la solitud de l'ésser. Estem aleshores en societat? Què se'n fa de l'Infinit que ve al pensament dins la significació del rostre? L'infinit no apareix mai com a tema, sinó en un significat ètic: l'exigència de santedat. «En cap moment ningú no pot dir: he fet el meu deure. Tret de l'hipòcrita...».

La glòria del testimoniatge

Assumir la responsabilitat envers l'altre és una manera de testimoniar la glòria de l'infinit. La veritat ètica és comuna als homes i està en tothom i «a través de tota la literatura parla —barboteja, o s'atorga una postura, o lluita amb la seva caricatura— el rostre humà». La religió apareix en un horitzó de consolació i és per això que Lévinas diu que les Sagrades Escripures «em signifiquen per tot el que varen desvetllar en el decurs dels segles en llurs lector i reberen de llurs exegesis i de la transmissió d'aquestes. En realitat *dirigeixen tota la gravetat de les ruptures* on, en el nostre ésser, es posa en qüestió la bona consciència del seu ésser-hi» (pàg. 116).

Per acabar, dir dues coses sobre *Ètica i infinit*. La primera és comentar la importància de la forma dialogal que té el llibre. Hom podria banalitzar el contingut d'una filosofia expressada en converses. No és però accidental —i no és moment ara de fer un recorregut pels antecedents històrics— que el diàleg aparegui com una forma clàssica de fer filosofia. L'exercici al qual se sotmet Lévinas és al de tornar a donar vida als mots ja fixats dels seus textos publicats (irònicament, els seus comentaris ens arriben fixats altre cop). El diàleg torna a ser font de filosofia. «He parlat en algun lloc del dir filosòfic com d'un *dir* que està sempre en la necessitat de des-

dir-se. Fins i tot n'he fet, d'aquest desdit, una forma pròpia de filosofar» (pàg. 105).

En segon i últim lloc, *Ètica i infinit* és entre la important obra de Lévinas (del qual afirma Ph. Nemo que és l'únic moralista del pensament contemporani) una mena de plànol que ens pot ser útil en vistes a posteriors incursions en la resta del pensament del filòsof. Amb tot, si com diu l'abat Terrason (Kant *KrV A xix*) mesuréssim un llibre no pel nombre de planes sinó pel temps que hom tarda a entendre'l, *Ètica i infinit* seria més curt si no fos tan curt. Aquesta objectió, però, no és important si ens fixem en els avantatges que té viatjar per l'obra de Lévinas amb una guia feta per ell mateix.

Josep Monserrat i Molas

Felipe MARTÍNEZ MARZOA, *Releer a Kant*, Anthropos, Barcelona, 1989, 142 pàgs.

Felipe Martínez Marzoa és catedràtic de Filosofia a la Universitat de Barcelona. Les seves investigacions se centren en la Grècia antiga (des dels seus inicis fins a Aristòtil) i en l'Edat Moderna (des de Leibniz fins a Hegel i Marx). Ha publicat, entre d'altres, les obres següents: *Historia de la Filosofía* (1973), *La filosofía de «El Capital» de Marx* (1983), *El sentido y lo no-pensado. (Apuntes para el tema «Heidegger y los griegos»)* (1985), *Desconocida raíz común (estudio sobre la teoría kantiana de lo bello)* (1987) i *Aproximación a Leibniz. Cálculo y Ser* (1991).

A la contraportada del llibre que comentem se'ns diu que *Releer a Kant* presenta una *molt determinada* proposta de lectura del conjunt de l'obra de Kant. En la recensió que ara presentem ens proposem únicament d'aclarir el sentit de la paraula «rellegir» en el títol de l'obra que estem considerant. En fer-ho, tindrem l'oportunitat d'establir el valor d'aquesta obra dins els estudis kantians i dins els estudis filosòfics en general.

Una lectura és la repetició d'una lectura. Repetir una lectura ens dóna una proposta *molt determinada* de lectura